

HRICOVÁ, L., KABELÁČOVÁ, J. Vzdělávání žáků se souběžným postižením více vadami. In OPATŘILOVÁ, D., VÍTKOVÁ, M. et. al. *Faktory úspěchu ve vztahu k inkluzivnímu vzdělávání u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami I*. Brno: MU, 2012. s. 191-201. ISBN 978-80-210-5995-5.

Vzdělávání žáků se souběžným postižením více vadami

(Education of Pupils with More Disabilities)

Lenka Hricová, Jana Kabeláčová

Klíčová slova:

Výchova a vzdělávání žáků se souběžným postižením více vadami, hluchoslepotu, mozková obrna, kochleární implantát, NSG sonda, úprava prostředí, budování komunikace, školské zařízení, rehabilitační třída, režim dne, osobní asistence.

Anotace:

Kapitola se zaměřuje na problematiku vzdělávání žáků se souběžným postižením více vadami. Konkrétně poukazuje, na příkladu podrobně rozpracované kazuistiky žáka s duálním smyslovým postižením (hluchoslepotou) a dalšími postiženími, na průběh výchovně vzdělávacího procesu, na jeho výsledky a na jeho další směřování a cíle.

Key words:

Education of pupils with more disabilities, deafblindness, cerebral palsy, cochlea implant, sonda nasogastrica, arrangement of environment, creation of communication, school institution, rehabilitative class, day regime, personal assistance.

Abstract:

The chapter is concentrated on the topic of education of pupils with more disabilities. It refers concretely to educational process, its results and its next orientation and aims, on example of detailed case report of pupil with deafblindness and some other disabilities.

Úvod

Jedním ze základních ukazatelů vyspělosti našeho státu se stala úroveň sociální politiky, která zabezpečuje právo na vzdělání, zajišťuje rovnost v přístupu ke vzdělání a respektuje individuální rozdíly všech členů společnosti. Právo na vzdělávání všech dětí je zajištěno v článku 33 čtvrté hlavy Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Plnění školní docházky je pro všechny občany České republiky povinné ze zákona. Velice důležité je rovněž vzdělávání dětí a žáků se speciálními

vzdělávacími potřebami, mezi které řadíme žáky s různým typem a stupněm postižení. V této kapitole se konkrétně jedná o těžkou formu souběžného postižení více vadami. Lidé s postižením jsou integrální součástí naší společnosti a mají právo na plnohodnotný a samostatný život, a to v největší míře, která je u nich dosažitelná. Zde právě spatřujeme úkol výchovně vzdělávacího procesu i pro proces sociální integrace. V rámci kapitoly je prezentována případová studie žáka se souběžným postižením více vadami, přičemž dominantní vliv na celkový vývoj i vzdělávání chlapce má zejména přítomnost duálního senzorkého postižení nejtěžšího stupně – časně získané totální hluchoslepoty. Obsah kapitoly vychází z dlouhodobého zkoumání případu a zahrnuje komplexní popis cesty výchovně vzdělávacím procesem od narození chlapce po konec 1. ročníku základní školy.

Legislativní rámec vzdělávání

Vzdělávání u nás vychází z dokumentu Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice z roku 2001. V něm jsou zformulovány vládní strategie a směry v oblasti vzdělávání a ustanoveny kurikulární dokumenty pro vzdělávání dětí a žáků od 3 do 19 let na úrovni státní a školní. Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Bílá kniha a Rámcové vzdělávací programy (RVP) pro určitý stupeň vzdělávání, školní úrovni odpovídají Školní vzdělávací programy (ŠVP) jednotlivých škol. Systém školství je dán Školským zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, a na něj navazujícími vyhláškami – č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky; č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních; a č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (všechny platí ve znění pozdějších předpisů). Povinnosti a práva pedagogických pracovníků a požadavky a předpoklady pro výkon pedagogické činnosti upravuje Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Ze Zákona č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění pozdějších předpisů, pak vychází právo na užívání takového komunikačního systému ve vzdělávání jedinců neslyšících a jedinců s hluchoslepotou, který plně vyhovuje individuálním potřebám konkrétního jedince.

Metodologické vymezení

Prezentovaná případová studie žáka se souběžným postižením více vadami byla vytvořena na základě přímého, zúčastněného pozorování dlouhodobého charakteru (2007 až

2012), doplněného o volné rozhovory s rodinnými příslušníky a odborníky zapojenými do výchovně vzdělávacího procesu. Z pohledu metodologického je kapitola postavena na longitudinálním výzkumném šetření kvalitativního charakteru. Použitými výzkumnými technikami byly zejména pozorování, analýza činnosti a výsledků činnosti, rozhovory.

Případová studie

Rodinná anamnéza

Chlapec pochází z úplné, fungující rodiny. Narodil se z druhého těhotenství matky. Žije ve městě společně s rodiči, sourozenci (o 3 roky starší a o 9 let mladší sestra) a prarodiči ve dvougeneračním rodinném domě se zahradou. V rodině se nevyskytují žádná postižení ani závažné nemoci. V průběhu těhotenství matka neprodělala žádná závažnější onemocnění.

Osobní anamnéza

Chlapec se narodil z dvojčetného těhotenství v září 2002. Jednalo se o předčasný porod. Průběh porodu ve 27. týdnu byl spontánní a bez komplikací, oba plody byly na svět přivedeny živé a byly umístěny v inkubátoru. Plod A do tří dnů zemřel a plod B (840 gramů, 37 centimetrů) zůstal inkubátoru půl roku. Chlapec byl tedy dlouhou dobu v nemocnici na neonatologickém oddělení a teprve posledních několik týdnů strávil na lůžku mimo inkubátor.

Zdravotní stav dítěte v poporodním období nebyl příliš optimistický. Zhruba 75 dní po porodu bylo nutné provádět umělou plicní ventilaci. Problémy se kromě dýchací soustavy vyskytly i v soustavě trávicí. Chlapec prodělal nekrotickou enterokolitidu tenkého střeva, jehož polovina odumřela. Ve 4. týdnu proběhla operace, při níž byla druhá polovina tenkého střeva zachráněna. Byla provedena stomie – tedy vytvořen vývod. Zachovalá část střeva se ukázala jako nedostatečná pro příjem živin. Chlapec neprosplival, dostával nitrožilní výživu, centrální katetry do vnitřních žil, které byly doprovázené infekcemi a opakovanými septickými stavy. U chlapce se pomalu začalo rozvíjet zrakové postižení – retinopatie nedonošených, a to postupně až do 5. stupně, který odpovídá totální slepotě.

V 6. měsíci byla provedena také stomie tlustého střeva, které se pomocí nálevů mělo připravit na spojení trávicí soustavy a zanoření obou stomií. K tomuto operativnímu zákroku pak došlo v dubnu 2003. Asi po měsíci začalo trávení fungovat, poté však znovu následovaly opakované sepse spojené s podáváním antibiotik. Do 9. měsíce byl chlapec stále v nemocnici. Následně byl propuštěn domů – v té době vážil 3250 gramů. Doma strávil zhruba měsíc. Pak recidivovaly poruchy příjmu potravy a problémy s trávením. Chlapec zvracel až z nitra střev. Byly zjištěny srůsty tenkého střeva, které se podařilo operativně odstranit. Přesto je chlapec

dodnes vyživován pomocí NSG sondy (sonda nasogastrica). K trávicím obtížím se připojovaly chronické bronchitidy a zápalý plic, opakovaně léčené podáváním antibiotik.

Hluchoslepota – kombinace sluchové a zrakové vada

Genetické testy potvrdily, že se nejedná o vrozené postižení. Jde o postižení časně získané. Chlapec patří do skupiny osob se souběžným postižením zraku a sluchu od narození nebo raného dětství. První vyšetření sluchových analyzátorů proběhlo ve 12. měsíci metodou OAE (otoakustické emise). Nebyly registrovány žádné odezvy. Po opakovaném zjištění nevýbavných emisí bylo ve 14. měsíci (v listopadu 2003) provedeno další objektivní audiologické vyšetření – BERA (Brainstem Evoked Responses Audiometry), které stanovilo sluchový práh se ztrátami okolo 110 dB. Chlapce provázela také onemocnění sluchového orgánu. Středoušní dutina byla téměř neustále vyplněna tekutinou a i vyšetření BERA muselo být provedeno po jejím odsátí. V 16. měsíci byla chlapci přidělena sluchadla, která postupem času nosil celý den. Reagoval pouze na silnější zvuky. Reakce odpovídaly sluchové ztrátě zhruba 65 dB. V zimě a na podzim následovaly další bronchitidy spojené s častými delšími hospitalizacemi. Mimo to se objevovaly časté záněty zvukovodů i středního ucha, které komplikovaly používání sluchadel – od října 2005 byla proto sluchadla využívána málo – vždy jen malou část dne, i když opakovaně. Podle posledních vyšetření jsou sluchové ztráty 95 dB na levém a 105 dB na pravém uchu. Zrak je postižen retinopatií nedonošených 5. stupně, což znamená, že není zachován ani světlocit.

Kochleární implantace

V květnu 2005 se rodiče s chlapcem dostali poprvé do Centra kochleárních implantací u dětí při Fakultní nemocnici Motol v Praze. V říjnu téhož roku byly chlapci odstraněny nosní mandle (v dubnu 2006 bylo nutné adenotomii opakovat). Kontraindikací kochleární implantace byla tekutina ve středouší. V červnu 2006 byla provedena oboustranná mastoidektomie (provzdušnění středouší). Zářím 2006 bylo obdobím nejrůznějších vyšetření před implantací (BERA, ERA, CT, OAE, MR, vyšetření sluchového nervu,...). Následně bylo indikační komisí schváleno voperování kochleárního implantátu (KI) a v únoru 2007 proběhla implantace. KI byl zapojen v dubnu téhož roku a poté probíhala nastavování zvukového procesoru (dosud okolo 15). Reakce chlapce byly zpočátku dobré, později však začal přístroj odmítat. Často strhával jeho vnější část, i když se nezdálo, že by to byla reakce na sluchové vjemy. Pomáhalo nasazení čepice. V současné době chlapec přijímá KI bez problémů a naopak jeho přítomnost vyžaduje. Dle poslední audiometrie je zisková křivka ve frekvencích

500-1000-2000-4000 Hz 40-35-30-35 dB. Od implantace se již neobjevují problémy s otitidou (objevila se pouze jednou a byla залéčena antibiotiky) ani záněty zvukovodů.

Tělesné postižení

Při propuštění z nemocnice byla diagnostikována kvadruparetická spastická forma mozkové obrny. Cvičením Vojtovy metody bylo docíleno výrazného zlepšení na diparetickou formu. Cvičení dle Vojty rodiče stále praktikují. Mozková obrna nedovoluje chlapci bipedální chůzi, sám nevyvíjí pohybovou aktivitu. U chlapce je rovněž prováděna orofaciální regulační terapie pod vedením PaedDr. Evy Matějčkové.

Úprava domácího prostředí

Potřeba specifických úprav prostředí je závislá na době manifestace postižení, typu a stupni postižení (sluchového, zrakového a tělesného) a přítomnosti dalších problémů. Chlapec má doma prostornou vyvýšenou postel s ohrádkou a úložným prostorem. Rodiče používají při přenášení automatický zvedák, který vyrobil otec. K dispozici má chlapec velké množství hraček, které mu nabízí hodně podnětů, zejména zvukových a vibračních. Zatímco postel je místem k odpočinku, pracovní činnost je realizována nejčastěji v pojízdné polohovací rehabilitační sedačce. Jako hrací prostor slouží koberec na zemi vedle postele, chlapec tráví čas také v zahradě. Rodina chodí rovněž s kočárem na procházky, těm se ale chlapec zejména v poslední době spíše brání. Svůj nesouhlas dává najevo většinou vztekáním a pláčem.

Počátky výchovně vzdělávacího procesu a budování komunikace

Od zjištění postižení do 7 let věku byl chlapec zařazen do evidence Střediska rané péče (SRP) pro zrakově postižené a SRP pro sluchově postižené Tamtam, které zajišťovalo terénní výjezdy do rodiny od roku 2005. Rodina využívá služeb Speciálně pedagogického centra (SPC) pro sluchově postižené a chlapec je v péči klinického logopeda, který docházel dříve jednou týdně a nyní jednou za čtrnáct dní přímo do rodiny. Rodiče spolupracují se Společností pro hluchoslepé Lorm a se Sdružením rodičů a přátel hluchoslepých dětí Záblesk. Od roku 2007 docházely do rodiny dvě asistentky (doporučené SRP Tamtam), které s chlapcem pracovaly na jeho celkovém, výrazně opožděném rozvoji. Návštěvy byly pravidelné, nejdříve jednou, poté dvakrát týdně, postupně pak jednou za čtrnáct dní. V rámci činnosti s chlapcem byl kladen důraz na motivaci ke komunikaci, na rozvoj zbytků sluchu, vnímání zvuků a mluvené řeči pomocí kochleárního implantátu, a na aktivování dalších smyslů (zejména hmatu, ale i chuti a čichu).

Při úvodním kontaktu bývá chlapec hlasem i dotykem upozorněn na počátek komunikace. Pro usnadnění rozlišení jednotlivých osob, které s chlapcem pracují, má každý přiřazen zástupný znak/předmět, který chlapec obdrží krátce před příchodem dané osoby, aby měl dopředu představu, co jej očekává. Při komunikaci se využívá především mluvená řeč, vnímaná prostřednictvím kochleárního implantátu. Chlapcovo sluchové vnímání se neustále rozvíjí a zlepšuje. Chlapec rozumí mnoha pokynům a je schopen rozlišit emocionální zabarvení hlasu. V roce 2005, kdy bylo komplikované nasazování sluchadel, začali rodiče k mluvené řeči využívat komunikační systém znakování ruku v ruce, který dále využívaly také asistentky. Rodiče používají více než sto znaků pro předměty a činnosti. Chlapec sám znaky neukazuje, ale mnohým rozumí. Komunikuje prostřednictvím mimiky, zvuků, řeči těla, gest a také doteků. Jeho komunikace ovšem není srozumitelná a tedy vždy účelná. Chlapce je třeba stále vést v činnostech a motivovat jej ke zkoumání přisouvaných podnětů, vzbuzovat jeho zvědavost a zájem o ně. Chybí u něj samostatnost. Způsob komunikace je volen na základě individuálních možností a potřeb. Důležité je využívání reálných předmětů pro nabídnutí multisenzoriálního přístupu, které však není možné vždy. Program dne je plánován pomocí konkrétních pojmů a zástupných znaků. Hovoříme o tzv. předmětové komunikaci založené především na hmatu a podpořené sluchovým podnětem. Využívány jsou prvky bazální stimulace a komunikace.

Chlapec měl odklad školní docházky. Ve věku 7 let začal navštěvovat mateřskou školu pro zrakově postižené. Docházel dvakrát v týdnu za osobní asistence studentky speciální pedagogiky, zpočátku za přítomnosti matky. V následujícím roce (v 8 letech) nastoupil první rok povinné školní docházky s novou osobní asistentkou, rovněž studentkou stejného oboru z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Ve druhém roce již docházel bez asistentky.

Volba vzdělávacího zařízení

Při volbě vhodného vzdělávacího zařízení bylo třeba brát v úvahu specifika chlapcova postižení. Mezi hlavními podmínkami byly: bezbariérovost prostředí, odpovídající mobilním možnostem chlapce; zajištění vhodného způsobu komunikace ve školním prostředí, který bude vyhovovat speciálním komunikačním potřebám chlapce; speciální vzdělání pedagogů, odpovídající speciálním vzdělávacím potřebám chlapce v ohledu na kombinaci postižení; zajištění osobní asistence pro lepší adaptaci dítěte na nové prostředí; zprostředkování vhodného způsobu komunikace a zajištění příjmu potravy prostřednictvím NSG sondy.

Ve spolupráci rodičů a SPC byla vybrána tři zařízení. Třída pro hluchoslepe při škole pro sluchově postižené v Olomouci nepřicházela pro rodiče v úvahu, protože by chlapec

musel být umístěn na internátě. Další dvě vzdělávací zařízení byla v místě bydliště – škola pro sluchově postižené a škola pro zrakově postižené. Rodiče společně s chlapcem školy navštívili a po několikadenním pobytu v obou institucích se rozhodli pro zařízení pro zrakově postižené, jehož součástí jsou Mateřská škola speciální a Základní škola speciální s třídami s rehabilitačním vzdělávacím programem. Podmínky školního prostředí zde nejlépe odpovídaly speciálním potřebám chlapce. Rodiče zvažovali možnost vzdělávání chlapce ve škole pro sluchově postižené zejména z důvodu rozvoje komunikačních schopností formou taktilního znakového jazyka, resp. znakování ruku v ruce. Nakonec se však ukázalo, že by nemohly být naplněny ostatní další speciální potřeby chlapce.

Škola pro zrakově postižené vyšla rodičům vstříc v úpravě komunikačního prostředí – zaměstnanci přicházející s chlapcem do styku si osvojili základní znaky, které s chlapcem používají rodiče. Dvě vyučující z mateřské školy absolvovaly jednosemestrální seminář Komunikace osob se sluchovým postižením na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Škola umožnila přítomnost osobní asistentky pro lepší adaptaci chlapce na neznámé prostředí a zajištění vyživování sondou a navázala kontakt a spolupráci se zařízeními, která podporovala rozvoj chlapce a zajišťovala odborné poradenství rodině do této doby. Ve školním roce 2009/2010 chlapec nastoupil předškolního vzdělávacího zařízení, ve školním roce 2010/2011 začal plnit povinnou školní docházku.

Zařazení chlapce do školského zařízení

Chlapec byl zařazen do třídy vzdělávající své žáky podle ŠVP, který vychází z RVP pro obor vzdělání základní škola speciální, díl II. – vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami. V tomto RVP je učivo rozděleno do pěti vzdělávacích oblastí, které se realizují v konkrétních předmětech: Člověk a komunikace (rozumová a řečová výchova), Člověk a jeho svět (smyslová výchova), Umění a kultura (hudební a výtvarná výchova), Člověk a zdraví (pohybová a zdravotní tělesná výchova, rehabilitační tělesná výchova), Člověk a svět práce (pracovní výchova). V základní škole speciální se usiluje o naplnění těchto cílů:

- vést žáky k osvojení základních hygienických návyků a činností týkajících se sebeobsluhy,
- rozvíjet pohyblivost žáků a snažit se o dosažení co nejvyšší možné míry jejich samostatnosti a orientace ve vztazích k okolí,
- vést žáky k rozvíjení komunikačních dovedností využíváním systémů alternativní a augmentativní komunikace,

- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat s blízkými osobami a vykonávat jednoduché úkony,
- vést žáky k vytváření pozitivních vztahů ke spolužákům a k začlenění do kolektivu,
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako samostatné osobnosti,
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city,
- rozvíjet pozornost, vnímavost a poznávání žáků.

Pro chlapce byl zpracován individuální vzdělávací plán (IVP), který plně odpovídá jeho individuálním potřebám. Z důvodu pozvolné adaptace na neznámé prostředí a zvýšené unavitelnosti žáka byla zkrácena školní docházka na tři dny v týdnu. Ve třídě, kterou chlapec navštěvuje, je celkem šest dětí. Jeden žák je mobilní, pět žáků imobilních, všechny děti mají kromě jiných postižení i zrakovou vadu. Výchovně vzdělávací funkci zastávají dva speciální pedagogové s podporou asistenta pedagoga. V prvním roce byl s chlapcem ve třídě jeho osobní asistent. Prostředí je zcela bezbariérové, vyhovující omezené mobilitě dětí. Školní třídu tvoří dvě místnosti (pracovní a relaxační místnost) a toaleta. Třídy jsou vybaveny značným množstvím stimulačních, kompenzačních a rehabilitačních pomůcek (polohovací molitany, rehabilitační míče, polohovací vaky, postele).

Rehabilitační třída – denní režim

7:45-8:00	Příchod dětí, přivítání ve třídě
8:00-8:30	Ranní rituál – rozumová výchova <ul style="list-style-type: none"> - rytmizace říkadel - orientace v prostoru - vnímání tělesného schématu
8:30-9:00	Rehabilitační/kondiční cvičení <ul style="list-style-type: none"> - cvičení na rehabilitačním klínu, balónu a válci - směrová a prostorová orientace
9:00-9:15	Hygiena – pracovní výchova <ul style="list-style-type: none"> - budování hygienických návyků
9:15-9:45	Stolování – pracovní výchova <ul style="list-style-type: none"> - spolupráce při jídle a pití - nácvik kousání, žvýkání, pití
9:45-10:00	Přestávka <ul style="list-style-type: none"> - volná hra

- polohování
- 10:00-11:00 Pondělí: Pracovní a výtvarná výchova
- práce s různým materiálem
 - úchop a manipulace různě tvarovaných materiálových předmětů
 - výtvarné činnosti
- Úterý: Smyslová výchova
- zraková stimulace
 - rozvoj sluchového, hmatového, čichového a chuťového vnímání
 - stimulace mluvidel
 - masáže, míčkování
- Středa: Hudební a pohybová výchova (muzikoterapie)
- rytmizace písní
 - rozvoj sluchového vnímání a smyslu pro rytmus
 - hra na tělo
- Čtvrtek: Smyslová výchova
- Pátek: Pracovní výchova, Hudební a pohybová výchova, Canisterapie
- hry s různými materiály
 - poslech zvuků, čtení pohádek
- 11:00-11:15 Hygiena – pracovní výchova
- 11:15-11:40 Stolování – pracovní výchova

V rámci týdenního režimu navštěvuje chlapec dvakrát týdně rehabilitační cvičení (cvičí Vojtovu metodu), jednou týdně logopedii a jednou týdně canisterapii.

Osobní asistence

Z iniciativy rodičů měl chlapec v prvním roce ve škole osobního asistenta. Ten mu zpočátku pomohl navodit pocit bezpečí a jistoty v novém prostředí. Chlapec se přivykl na asistentův hlas, který jej všude doprovázel. Asistent se od rodičů naučil způsob komunikace s chlapcem a snažil se co nejvíce užívat stejný přístup, chlapci známý z domácího prostředí.

U jedinců s hluchoslepotou je potřebná neustálá stimulace. Poznávání světa je omezeno jen na podněty přístupné zbývajícím nepoškozeným smyslům. Percepce probíhá zdlouhavěji a v omezené míře, je potřeba ji záměrně cvičit a rozvíjet. Bezděčné učení je v důsledku postižení sluchu a zraku téměř nemožné. Poznání nového kousku světa, nového prostředí či nových lidí je procesem pomalým a časově velice náročným. Z tohoto důvodu

byla volba osobní asistence pro první rok školní docházky velice vhodná. Zpočátku byly asistentem chlapci komentovány veškeré situace a úkony ve stále stejných pojmech a taktilních znacích, až se postupně začal cítit ve školním prostředí bezpečně. Osobní asistent zajistil specifický způsob komunikace v taktilních znacích. Důležitou součástí asistentské práce bylo zavádění NSG sondy při příjmu potravy. Zajištění tohoto způsobu výživy ze strany školy se zprvu ukázalo jako problematické, jelikož škola nezaměstnává zdravotnický personál a zavádění sondy není v kompetenci pedagogických pracovníků. Asistent dále zajišťoval chlapcovu mobilitu na vozíku (hmotnost okolo 40 kilogramů komplikuje jeho polohování a přemísťování v důsledku imobility), základní hygienické potřeby a návyky.

Hodnocení prvního roku základní školní docházky

Chlapec začal navštěvovat první třídu ve školním roce 2010/2011. Rok před nástupem do školy navštěvoval předškolní zařízení, kde byla ve většině případů přítomna i jeho matka. Do té doby byl vychováván pouze v rodinném prostředí. Nástup do první třídy znamenal velký zlom v jeho životě, poprvé měl být samostatně pravidelně vzděláván v cizím prostředí. Musel si zvyknout jak na nové prostředí, tak na nový režim rozdílný od toho domácího, na sdílení prostoru kolem sebe s dalšími dětmi (spolužáky), na přítomnost dospělých autorit (pedagogů), jejichž pokyny je třeba poslouchat, na nové zvuky a hluky, vůně. Pro lepší *adaptaci na školní prostředí* byla zpočátku přítomna matka chlapce, aby pedagogům a asistentům ukázala způsob práce a formu komunikace zavedenou v domácím prostředí. Chlapec zprvu reagoval pozitivně pouze na matčin hlas, s ostatními odmítal pracovat, i když úkonům rozuměl (byly zadány stejným způsobem, jakým je zadávali rodiče doma). Svou nespokojenost dával najevo velice razantně hlasitými negativními hlasovými projevy, mimikou tváře, postojem horní části těla (naklánění se z vozíku). Negativně také reagoval na dotyk spolužáků či pedagogů, na změnu polohy těla (usazení do rehabilitačního vaku), na převoz do jiné místnosti. Na sebemenší změny bylo potřeba chlapce zvykat, stále vše komentovat mluvenou řečí a taktilními znaky (nejlépe stále stejně, stereotypně), před jakýmkoliv úkonem na něj chlapce upozornit. Je potřeba uvědomit si kombinaci chlapcova postižení – zajišťujeme-li jeho mobilitu, nestačí jen chlapce přesunout z místa na místo, bez zrakové kontroly by vůbec nevěděl, co se s ním děje. Navodilo by to u něj pocit paniky. Je nutné chlapce upozornit v jemu přístupném komunikačním kódu na změnu situace, potom teprve úkon vykonat. Postupně se podařilo vybudovat důvěru mezi žákem, pedagogy a asistenty, a negativní reakce a strach z chlapcova chování vymizely.

Komunikace je u chlapce ztížená kombinací sluchové a zrakové vady. Ztráta sluchu je částečně kompenzována kochleárním implantátem – reakce na mluvenou řeč je velice dobrá. Chlapec rozeznává hlasy, podle tónu hlasu rozumí, zda je chválen či napomínán, rozumí velkému množství pojmů, které jsou běžně a často v jeho přítomnosti používány, reaguje na zvuky z okolí (včetně vzdálených zvuků jako sekání sekačkou, auta, zvuk tramvaje, zvuk houkající sanitky,...). Orální komunikace je doplňována taktilní formou – znakováním ruku v ruce. Chlapec sám nemluví, v pojmech nekomunikuje. Probíhá u něj nezáměrná hra s mluvidly, vyslovuje některé hlásky bez významu. Umí však velice jasně dát najevo libost a nelibost, reaguje úsměvem, hlasovými projevy, informace lze také získat díky posturologii horní části těla. Chlapec pravidelně dochází na logopedii, kde je rozvíjeno sluchové vnímání, rozeznávání zvuků, reakce na zvuky, motorika mluvidel, rytmizace.

Příjem potravy probíhá prostřednictvím NSG sondy. Snahou pedagogů je stimulovat příjem potravy ústy. Návčik příjmu potravy ve škole probíhá od druhého pololetí prvního školního roku. Chlapec je spíše pasivní, neprojevuje však nelibost ani negativní reakce na chuťovou stimulaci a je schopen v menším množství potravu ústy přijmout. Výživa NSG sondou je však stále nutná. Tekutiny jsou přijímány jen prostřednictvím NSG sondy. V rámci *hygieny a sebeobsluhy* probíhá denně více či méně úspěšně návčik vysazování na toaletu. Jsou zajištěny základní úkony jako mytí rukou před jídlem, čištění zubů po jídle, udržování žáka v čistotě. *Pracovní, výtvarná a hudební činnost* se prolínají celým vzdělávacím procesem. U žáka se klade důraz na rozvoj hmatu, manipulaci s předměty, rozeznání pojmů měkký-tvrký, práci s různými druhy materiálů, schopnost pracovat v důsledku porozumění pojmům a situaci. Nacvičován je začátek a konec pracovního procesu, který je jasně oddělen od jiných činností. Nejoblíbenější chlapcovou činností jsou hudební aktivity, rytmizace říkadél, poslech písniček a čtení pohádek. Tato chlapcova záliba v poslechu hudby a rytmizaci je často využívána jako prvek odměny a relaxace.

Shrnutí

Jako závěr z dlouhodobého pozorování činnosti celkově vyplývá, že daný konkrétní žák dělá pokroky, i když se mnohdy jedná jen o malé krůčky, které jsou patrné právě až z celkového dlouhodobého pohledu. V rámci školního prostředí udělal chlapec velké pokroky v oblasti socializace a samostatnosti, v rychlosti adaptace na nové situace a prostředí, v práci s novými materiály. Mezi materiály, které se využívají ve škole, patří také soubory pomůcek vytvořené studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, které byly chlapci vytvořeny téměř „na míru“ podle jeho potřeb. Toto je pozitivní přínos propojení (speciálně) pedagogické

teorie a praxe. Ve školním prostředí se chlapec cítí bezpečně. Chlapcova adaptace na školní prostředí proběhla bez zásadnějších problémů a díky výchovně vzdělávacímu procesu se tak chlapec může posouvat dále ve svém rozvoji, který vede mimo jiné také k usnadnění zapojení do společenského života.

Literatura

- Autorský kolektiv. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální (RVP ZŠS)*. Praha: VÚP, 2008 [online]. [cit. 7. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : www.msmt.cz/uploads/Vzdelavani/Skolska_reforma/RVP/RVP_ZS_specialni.pdf.
- Děti z krabíčky. *Česká televize – i-vysílání* [online]. 2008, ČT2 – 21.10. [cit. 14. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169621309-deti-z-krabicky/20856226638/>.
- HRICOVÁ, L. Rozvoj komunikačních kompetencí u jedinců se současným zrakovým a sluchovým postižením. In: KLENKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. (eds.) *Vzdělávání žáků s narušenou komunikační schopností, Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Sborník z konference s mezinárodní účastí*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-167-6.
- Listina základních práv a svobod. *Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 7. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.
- Metodický portál RVP [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://rvp.cz/>.
- MŠMT [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.msmt.cz/>.
- Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. MŠMT [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb-1>.
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. MŠMT [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>.
- Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. MŠMT [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). MŠMT [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. MŠMT [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.msmt.cz/mladez/zakon-c-563-2004-sb-o-pedagogickych-pracovnicich>.

155/1998 Sb. zákon ze dne 11. června 1998 o znakové řeči a o změně dalších zákonů Sagit [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb98155>.

384/2008 Sb. zákon ze dne 23. září 2008, kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony. Sagit [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb08384&cd=76&typ=r>.

423/2008 Sb. úplné znění zákona o znakové řeči. Portál veřejné správy České republiky [online] [cit. 10. června 2011]. Dostupné na World Wide Web : http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/702/.cmd/ad/.c/312/.ce/10822/.p/8412/_s.155/702?PC_8412_l=423/2008&PC_8412_ps=10.